مولوی از چهره‌های سرشناس ادب فارسی که می‌توان گفت با وجود شهرتش ناشناخته مانده است

خاموش ترانه‌گو

یونس فردوس
روزنامه‌نگار

جلال‌الدین محمد معروف به مولوی، شاعر و عارف فارسی‌زبان که آوازه او از قلمروهای زبان فارسی فراتر رفته، در ذهن و زبان فارسی‌زبانان جایگاه ویژه‌ای دارد. همان‌طور که نام حافظ، سعدی یا فردوسی یادآور ابیات و اشعاری از این شاعران بزرگ است، نام مولوی هم در ذهن فارسی‌زبانان معادل اشعاری است که بارها خوانده یا شنیده شده و در فرهنگ ذهنی فارسی‌زبانان جایگاه رفیعی یافته است. بارها دیده شده افراد مصرع یا بیتی را به‌عنوان زیبایی کلام‌شان برگزیده‌اند و نام شاعرش را نمی‌دانسته‌اند که آن بیت یا مصرع از سروده‌های مولوی بوده است.

او به‌عنوان یکی از شاعران اثرگذار بر ادبیات فارسی، معرفی و شناخته می‌شود که اشعارش گواه این موضوع است. او با اشعارش فصلی تازه در ادبیات عرفانی گشوده که امروز در آستانه هزاره سوم شاهدیم شیفتگان بسیاری را به سوی خود جلب کرده است.

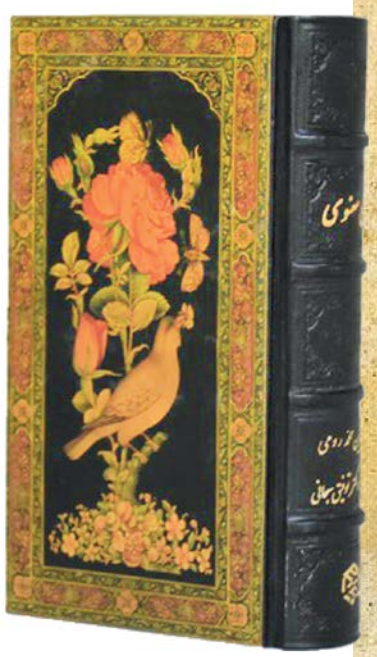
مولوی به خاطر قرارگرفتن شمس در مسیرش تبدیل به یکی از چهره‌های متفاوت ادب فارسی شده که افسانه‌های بسیاری پیرامونش شکل گرفته و سبب شده نتوان قضاوت درست، به دور از رفتارهای شخص پرستانه درباره‌اش داشت. فردی که آثار مختلفی از مثنوی گرفته تا فیه‌مافیه از او در دسترس است که بهترین ملاک قضاوت نیز باید آثارش باشد با نقل‌های رسمی و غیررسمی که در گذر زمان دور او شکل گرفته سبب شده امروز با چهره‌ای اسطوره‌ای که بسیاری تا حد یک قدیس او را بالا می‌برند روبه‌رو باشیم و این مانع شناخت صحیح مولوی می‌شود.

در این گزارش که به مناسبت روز بزرگداشت مولوی (هشتم مهر) آماده شده می‌خواهیم مروری داشته باشیم بر آثار و احتمالا حواشی این چهره کهن ادبیات فارسی که با گذشت بیش از هفت قرن از او همچنان آثارش منتشر و خوانده می‌شود. آثاری که از محتوای آنها آثاری به نثر و برای مخاطب‌های مختلف تولید شده تا این میراث زبان فارسی در گذر زمان به نسل‌های مختلف منتقل شود. آثاری که با زبان و نثر روانی بازنویسی شده‌اند و این نشان می‌دهد این گنجینه بزرگ ادب فارسی ظرفیت‌های بسیاری دارد که با گذشت چند قرن هنوز به‌درستی شناخته نشده‌است. نکته جالب این که دکتر توفیق سبحانی، مولوی‌شناس و مصحح متون کهن عنوان کرده بود میزان آثاری که درباره مولانا در اروپا و آمریکا منتشر می‌شود بیش از آثاری است که در ایران منتشر می‌شود.

باران مداوم

بهتر است قبل از هر چیز از مثنوی معنوی مولوی شروع کنیم. در واقع اغلب مولوی را با مثنوی او می‌شناسند. کتابی که به انتخاب نشریه گاردین به‌عنوان یکی از ۱۰۰ کتاب برتر تاریخ بشر از آن یاد شده و دربردارنده بیش از ۲۶ هزار بیت است که در ۶ دفتر کنار هم قرار گرفته و آغاز سرودن آن با رفتن شمس و با ۱۸ بیت نی‌نامه شروع شده‌است. مثنوی معنوی به‌عنوان یکی از متون کلاسیک عرفانی دربردارنده قصه‌ها و حکایت‌هایی است که در متن آنها اندرزها و توصیه‌هایی با زبان شعر بیان شده که علاوه بر ایجاد سرگرمی می‌تواند برای مخاطب رهیافت‌های اخلاقی نیز در برداشته باشد.

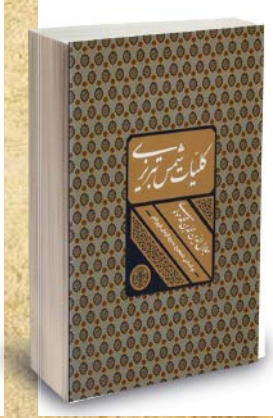
شاید اولین سؤالی که برای هر مخاطبی مطرح است این باشد که نسخه خاصی از مثنوی را برای خواندن باید داشته باشیم که اگر سختگیرانه نگاه نکنیم، می‌توان گفت نسخه‌های موجود در بازار معمولا از نسخه رینولد نیکلسون استفاده کرده‌اند، ولی اگر بخواهیم با متن بهتری روبه‌رو باشیم عیب اغلب مثنوی‌های بازاری این است که آنها پیراسته نیستند و خواننده در مواجهه با آنها کلافه خواهد شد به این خاطر که علامت‌های نگارشی و ویرایشی در متن لحاظ نشده و این خوانش را دشوار و غیردلچسب می‌کند. از این‌رو بهتر است نسخه‌ای مانند نسخه توفیق سبحانی

تهیه شود، نسخه‌ای
ابیات را که در نسخه
آورده، علاوه بر این مو
مشکل مواجه نشود
می‌گیرد و در کنار آن
که این نسخه مطلو
این بین نسخه‌های
خود و نیازی که دارد
اما اگر دنبال تصحیح
محمدعلی موحد از مث
از مثنوی است. موح
تصحیح از نسخه‌ها
موجود استفاده کر
تصحیحی که اسا
پایه نسخه ۶۷۷ هج
که تنها پنج سال ب
فاصله دارد و قدی
نسخه موجود است
این از نسخه‌هایی که
بعد از مولوی نوشته
نیز در این تصحیح س
که به همین خاطر این
برای پژوهشگران ا
محسوب می‌شود و س
علاقه‌مندان به خواند
چندان کاربردی نباش

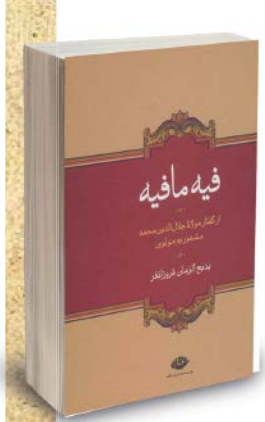
شمسیات مولوی

در کنار مثنوی معنوی باید به دیوان شمس یا همان «دیوان کبیر» نیز اشاره کرد. مجوعه غزلیاتی که مولوی سروده و با عنوان دیوان شمس شناخته می‌شود. بسیاری به اشتباه تصور می‌کنند این مجموعه سروده شمس تبریزی است در حالی که مولوی آن را سروده و چون اغلب غزلیات آن خطاب به شمس تبریزی است با این عنوان شهرت یافته‌است. در این مورد ما با نسخه‌های متنوع و تصحیح‌های مختلف روبه‌رو نیستیم، بلکه تصحیح زنده‌یاد بدیع‌الزمان فروزان‌فر تنها تصحیح موجود از این دیوان است که با وجود برخی اشتباهات اما می‌توان گفت تنها تصحیح کامل و موجود از این مجموعه غزل مولوی است. هرچند محمدرضا شفیعی کدکنی گزیده‌ای با تفسیر از غزلیات شمس تالیف کرده که اگر دنبال تفسیر این غزلیات باشید گزیده شفیعی کدکنی مناسب‌تر است، اما اگر می‌خواهید با یک مجموعه کامل روبه‌رو شوید تنها گزینه موجود تصحیح مرحوم فروزان‌فر است.

مولوی و نثر

فیه‌مافیه یکی از آثار منثور مولوی است که در واقع به قلم خودش نیست و سخنانی است که در مجالس مختلف از زبان او شنیده شده و به این شکل باقی مانده است. علاوه بر این اثر، باید مکتوبات و مجالس سبعه را نیز به‌عنوان آثار نثر منصوب به مولوی در نظر گرفت هر چند از این بین تنها مکتوبات به قلم مولوی نگاشته شده آن هم نامه‌هایی است که او خطاب به دیگران نوشته و کمتر حال و هوای عرفانی دارد، بلکه توصیه‌هایی است که او در نامه‌ها خطاب به امرا یا وزرا و شخصیت‌های مختلف داشته‌است. درباره مجالس سبعه نیز می‌گویند این اثر یکی از کلیدهای مهم فهم مثنوی است و البته زبان ساده‌تری در قیاس با فیه‌مافیه دارد، اما فیه‌مافیه که نقل سخنان مولوی است تدوینش بعد از وفات مولوی آغاز و نامی که بر آن گذاشته شده توسط مولوی صورت نگرفته است، در مورد این اثر منصوب به مولوی هم بدیع‌الزمان فروزان‌فر اولین تصحیح انتقادی از آن را در دهه ۳۰ شمسی تدوین می‌کند.

شرحه شرحه مثنوی...

شرح مثنوی از آن اتفاقاتی است که چهره‌های مختلف اعم از ع
سخت‌ترین کار در این زمینه انتخاب یک شرح از مثنوی مول
نتوانند به‌راحتی دست به انتخاب یک شرح و تفسیر بزنند و ا
چند شارح و مفسر مثنوی دست می‌زنیم. شاید اگر قرار باشد
هم به آن اشاره شد اولین نفر بدیع‌الزمان فروزان‌فر باشد. چ
شریف» دست به شرح و تفسیر این اثر زبان فارسی زده است
مرحوم سیدجعفر شهیدی یکی دیگر از شارحان مثنوی است
کرده، ولی مرگ مانع از اتمام آن شده بود را به انجام رسانده بو
شده‌است. می‌توان گفت شرح فروزان‌فر و شهیدی مکمل ه
چنین مجموعه عظیمی سر و کار نداشته باشد.
مرحوم علامه جعفری یکی دیگر از شارحان مثنوی معنوی است.
بر فهم و تفسیر کلام امیرالمومنین علی(ع) باشد. تفسیر مثنوی
انتقادی است که در ۱۵ جلد منتشر شده است و برای مثنوی
کریم زمانی یکی دیگر از شارحان مثنوی است. او در هفت جلد
از مثنوی پژوهان آن را اثری مهم در این عرصه دانسته‌اند. نکت
جلد و به صورت اشارات نیز منتشر شده و علاقه‌مندان می‌توا
است استفاده کنند. ویژگی این کتاب این است که در کنار ه
و خواننده غیرپژوهشگر نیز می‌تواند از آن برای رسیدن به درک